

SOSYAL İLİŞKİLERİN BİLİMİ*

Guy Bajoit

Çeviren: Önal Sayın**

Robert Nispet'in *La Tradition Sociologique* (Sosyolojik Gelenek) adlı kitabının temel savı iki önerme ile özetlenebilir:

1. Sanayi devrimi ve demokratik devrimle üretilmiş çok derin ve çok hızlı altüst oluşlar, XIX. yüzyılda büyük bir endişe, yaşanan değişimler karşısında bir can sıkıntısı¹ yarattı. XVII. ve XVIII. yüzyıllarda, modernlik hâlen de sadece bir fikirdi: oysa XIX. yüzyılda bir gerçeklikti. Bu gerçekliğin esinlendiği korku, sonuçta liberalizme karşı ikili bir ayaklanmayı kışkırttı: geleneği yeniden ifade eden muhafazakârlık ve modernleşmenin sosyal maliyetini eleştiren radikalizm².

2. Sosyolojinin doğuşu ve ilk gelişmeleri, sıkı bir biçimde üç ideolojiye bağlıdır, fakat özellikle anti-liberal reaksiyon ve daha ileri bir düzeyde muhafazakârlığa. Sosyoloji; 'analitik usa' karşı geleneğin, bireysel değerlere karşı cemaatsal değerlerin ve saf usa karşı us dışılığın bir reaksiyonu gibi ortaya çıktı³.

Bireysel ussalcılık 'sosyolojinin olumsuzudur'⁴. Bu nedenle yazarın eserini üzerine etiketlendirildiği bu bilimin temel kavramları şunlardır: cemaat, otorite, kutsallık, statü ve yabancılaşma. Aynı biçimde, bu nedenle sosyologların bağlı oldukları büyük temalar şunlardır: işçi sınıfının yaşam koşulları, mülkiyet ilişkilerinin dönüşümü, kentleşme sorunları, teknolojinin ilerlemesi ve işin örgütlenmesinin yeni biçimleri. Alabildiğine makul ve zaten zengin belgeler üzerine kurulmuş işte bu tarihsel açıklama, sosyologların liberalizmi sevmediklerini ve eğer onların birçoğu boyun eğmişlerse (Comte, Tocqueville, Tönnies, Simmel, Durkheim veya Weber), bunun daha çok eleştirel bir bakış ve geçmişin büyük bir özlemi ile olduğunu ispatlamaktadır. Onların çok azı açık bir

* Pour une Sociologie relationnelle, Puf, Presses Universitaires de France, 1992, Paris, s:13-8

** Prof. Dr., Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü

¹ Robert, A.Nispet, *La Tradition Sociologique*, Puf, Paris, 1984, s:20

² a.g.e. s:21

³ a.g.e.s:22

⁴ a.g.e.s:23

biçimde liberal (Spencer), fakat çok azı da gerçekten muhafazakâr (Le Play) ve çok azı da köktenci bir biçimde liberalizme karşıdılar (Marx)⁵.

R. Nisbet'in bize önerdiği yaklaşıma iki eleştiri yapılmalıdır. Sosyologların ilk olarak modernleşme sorununu incelemiş oldukları çok açıktır. Değişenin adlandırılması gerekiyordu; genel kargaşa içinde, nereden geldiği, nereye gidildiğinin söylenmesi ve nasıl olduğu açıklanmalıydı. Her biri dil yetisini, dikotomisini ve "motor" ilkesini yarattı. Fakat hareket noktası için bu düşünürlerin⁶ birçoğunun kişisel tercihi, varış noktasına ve izlenecek yola ilişkin kuşkuları-demek ki geçmişe yönelik özlemleri var- bizim için çok önem taşımamaktadır. Örneğin, Tönnies'den söz ederken, cemaat döneminin geçmişte kaldığına üzüldüğünü söylemek ve bu kavramı seçmek -Nispet'in yaptığı şekliyle sosyolojinin beş anahtarından biri gibi-, sorunun yanlış konumlandırılması anlamına gelir. Önemli olan Tönnies'in düşüncesinin değişimin bir paradigması içinde yer almasıdır; bu paradigmayı kendi kavramlarıyla beslemesi ve ona bir anlam vermesidir. Liberaller bu paradigmaya Tönnies'in pek sevmediği *ilerleme* adını verdiler. İlk sosyologlar, benimsememelerine karşın modernliğe anlam vererek onu zihinlerde kurmaya geniş bir biçimde katkıda bulunmuşlardır. Nispet'in seçtiği bu beş anahtar kavram değil fakat on dokuzuncu yüzyılda Comte, Tocqueville, Spencer, Tönnies, Durkheim vb. tarafından üretilmiş modernleşmenin farklı kuramları sosyolojiyi temsil etmektedir ve kuşkusuz, bu listeye ait olmayan Marx, modernleşmenin değil, sosyal ve siyasal devrimin bir kuramını üretti. İkinci açıklamamız Nispet'in ayırt ettiği, sosyolojiyi bağladığı üç ideoloji ile ilgilidir. Fransız Devrimi'nin on yıl içinde burjuvanın (üçüncü sınıf, le tiers etat)* Aydınlanma Çağı'nın büyük düşünürlerinden edindiği kültürel mirası parçaladığını düşünüyoruz. İktidarın somut uygulanması aracılığıyla, bu büyük fikirlerin gerçeğe dönüşmesi sırasında devrimci yöneticiler, kendi siyasal pratiklerini kurmak için, bu bulanık mirasa verilmesi uygun olacak çeşitli ideolojik yorumlar konusunda kendi aralarında bölündüler. Bu yorumlar, iki yüzyıl boyunca sanayileşmenin temel aktörlerini meşrulaştıracak, yönlendirecek büyük ideolojilerin ilk somut formülleştirilmeleri idi, çünkü devletin kontrolüne bağlanmıştı. İşte bu nedendir ki 'Fransız

⁵ a.g.e.s: 31

⁶ a.g.e. s:31

* Fransız Devrimi arifesinde asiller, din adamları dışında kalan sınıfa tiers-etat deniyordu. Bu sınıfı oluşturanlar da burjuvalardı.

Devrimi' olayı F. Furet'in haklı olarak işaret ettiği üzere, birçok devrimi içermektedir. Ve bu nedenle de: "O halde Fransız Devrimi'nden çıkartılabilecek kralcı tarihler, liberal tarihler, anarşist (veya serbestici) tarihler vardı ve bu liste ne tamdır ne de özellikle sınırlandırıcıdır. İçinde doğduğumuz siyasal uygarlığın anası Devrim, her türlü soy ağacı araştırmasına olanak vermektedir"⁷.

Mirasın parçalanması, XVII ve XVIII. yüzyılın aktörlerinin kültürel sanayi modelini ürettiklerini ve somut pratiklerini meşrulaştırmak için XIX. yüzyılın aktörlerinin ana ideolojilerini verdiklerini bize söylemektedir. Başlangıçta çok açık olmayan, bu ideolojiler, eylemde yavaş yavaş oluşturuldular. Tüm bileşenleri (combinations) olanaklı olsa da, çok sayıda birey kendi kanılarını ve kamparını seçmeden önce birinden diğerine geçse de, bu ideolojilerin esas olarak dört tane olduğunu (F. Furet'nin işaret ettikleri) düşünüyoruz.

Muhafazakârlar olarak adlandırılanlar, siyasal projeleri Eski Rejim'i kesinlikle yeniden canlandırmak olmayan anti-liberal bir sağ kurdular. Tocqueville'in gösterdiği gibi, bir yüzyıldan beri modernleşme gözdedir ve değişme geri çevrilemez bir durumdadır: Devrim sadece bayağı yol almış bir yapıtı tamamladı. Föyanlar (feuillants), fayetistler (fayettistes) veya lametistler (lamethistes)⁸ tarafından daha önceleri dile getirilmiş, daha sonra da İmparatorluğun taraftarları, sonra da Monarşinin restoratörleri tarafından ele alınmış muhafazakârların amacı devletten başlayarak ulusu modernleştirmektir. Onların korkuları liberal projenin ulusu kaosu ortasına atmak, liberal girişimciliğin ve bireyselciliğin sosyal ilişkiyi ve kurumları bozmasıydı.

Aksine cumhuriyetçi ve demokrat olan liberaller, devletten çok sivil toplumun, kamusal müdahaleden çok bireysel gelişimciliğin ateşli savunucularıydılar. Özellikle Girondinler, daha sonra da Termidoriyenler arasında onlara sıkça rastlanmaktadır. Anti-liberal sola gelince, birbirinin karşıtı olan iki ideolojiye bölünmüştü: bir tarafta jakobenler, diğer tarafta cumhuriyetçi devrimciler (les sans-culottes). Birincileri devletçi, merkeziyetçidirler ve demokrasiyle pek ilgilenmezler; F. Furet'nin yazdığı gibi: "Bolşeviklerin jakoben ataları vardı ve jakobenlerin komünist öncelemeleri vardı"⁹. Aksine ikinciler işçi hareketi ve

⁷ François, Furet, *Penser la Révolution Française*, s:25-26.

⁸ Albert Soboul, 1962 *Historie de la Révolution française*, Paris, Gallimard, Böl I, s:271-275

⁹ Furet.Y. a.g.e, s:20

demokratik sosyalizmin habercisi olan doğrudan demokrasinin partizanları, öz yönetimlerdi. Her defasında baskı onları engellemediğinde devletin iktidarı karşısında sivil toplumun canlılığını ileri sürmüşlerdi.

Böylece, demokrasi ve sosyalizm için iki savaş, kökeni Fransız Devrimi olan bir eşitlik dinamiğinin art arda gelen iki biçimidir¹⁰. Muhafazakarlar ikisine de karşıdılar ve cumhuriyetçi devrimciler (les sans-culottes) ikisinin de yanında dururlar. Liberaller birinin yanında ve diğerinin karşındadırlar ve jakobenler birine karşı ve diğerinin yanındadırlar.

Savunacağımız görüş açısı bu dört ideolojik akımın sosyologlarının olduğu, bunların da XIX yüzyıldan beri ve günümüzde bile sosyolojik kuramların üzerine dayandığı dört büyük paradigmayı kurduklarıdır.

¹⁰ a.g.e, s:19 (Biz altını çiziyoruz).